

Klinika Pediatrii i Gastroenterologii

III Katedra Pediatrii Uniwersytetu Medycznego

Uniwersytecki Szpital Dziecięcy

20-093 Lublin, ul. Prof. A.Gębali 6

 81 71 85 420

81 74 31 353

e-mail: gastro@dsk.lublin.pl

Prof.dr hab.n.med. Elżbieta Pac-Kozuchowska
Kierownik Kliniki Pediatrii i Gastroenterologii
Uniwersytet Medyczny w Lublinie

Lublin, dnia 9.11.2018 r.

Recenzja pracy doktorskiej lek. med. Inezy Szafrąńskiej-Komarowskiej
pt.: „Analiza epidemiologiczna dolegliwości ze strony układu pokarmowego
u dzieci i młodzieży”

Przedstawioną mi do recenzji pracę doktorską przyjął z dużym zainteresowaniem ze względu na wagę problemu i szerokie ujęcie tematu badawczego.

Aktualne dane epidemiologiczne wskazują, że dolegliwości ze strony przewodu pokarmowego u dzieci i młodzieży są przyczyną częstych wizyt u lekarza opieki podstawowej. Stanowią one codzienny, niekiedy trudny problem dla każdego pediatry, lekarza rodzinnego i gastroenterologa. Objawy ze strony przewodu pokarmowego są poważnym problemem terapeutycznym z racji częstości występowania i uciążliwości leczenia. Najczęściej powodem tych objawów nie są żadne zmiany organiczne. W większości przypadków zaburzenia ze strony przewodu pokarmowego mają charakter czynnościowy. Do czynnościowych zaburzeń przewodu pokarmowego u dzieci i młodzieży zalicza się wiele różnych objawów, pojawiających się w wieku rozwojowym. Mogą one mieć charakter objawów przewlekłych i nawracających. Wrażliwość przewodu pokarmowego, jego funkcji i motoryki na zakłócenia emocjonalne i stresory środowiskowe została dokładnie poznana. Najczęstsze stany prowadzące do zaburzeń przewodu pokarmowego to stany lekowe, przewlekły stres, tłumienie urazów z wczesnego dzieciństwa i tłumienie emocji. W dalszym ciągu często niedoceniana jest rola psychologa i psychiatry w kompleksowym procesie leczenia tych zaburzeń. W diagnostyce chorób czynnościowych bardzo ważną rolę odgrywa rzetelnie zebrany wywiad od rodziców lub opiekunów, a także od dziecka. Bardzo pomocne

Ames

w uzupełnieniu wywiadu i ustaleniu rozpoznania mogą być także informacje uzyskane od pielęgniarki szkolnej.

W związku z powyższym uważam, że podjęty przez lek. med. Inezę Szafrąską-Komarowską temat badawczy stanowi ważny problem wśród dzieci i młodzieży. Dotyczy on bowiem analizy epidemiologicznej przyczyn dolegliwości ze strony układu pokarmowego wśród uczniów szkół ponadpodstawowych zamieszkałych na stałe w Inowrocławiu oraz poszukiwanie właściwych metod profilaktycznych. Wybór tematu i sposób jego przedstawienia świadczy o dużej wiedzy i pasji naukowej Doktorantki.

Praca napisana przez Doktorantkę pod kierunkiem dr hab. n. med. Alicji Krzyżaniak obejmuje 219 strony starannie i estetycznie przygotowanego wydruku komputerowego. Na wstępie umieszczono słowa kluczowe, wykaz stosowanych skrótów i spis treści oraz spis rycin i tabel. Praca składa się z rozdziału wprowadzającego w zagadnienie, z założeń i celu pracy, przedstawienia materiału i metod badawczych, części zawierającej wyniki, dyskusji oraz wniosków. W dalszej części znajduje się streszczenie w języku polskim, streszczenie w języku angielskim, spis załączników. Spis piśmiennictwa obejmuje 93 ponumerowanych pozycji. W wykazie tym znalazły się opracowania istotne dla tematu rozprawy, w tym w przewadze publikacje z ostatnich lat.

We wstępie pracy Autorka przedstawia częstotliwość czynnościowych dolegliwości z przewodu pokarmowego zarówno u dorosłych jak i u dzieci i młodzieży w różnych populacjach. Autorka podkreśla, że ważnym czynnikiem etiologicznym dolegliwości brzusznych u dzieci i młodzieży są zaburzenia emocjonalne i nerwicowe. Przedstawia również inne niepokojące objawy o podłożu psychosomatycznym takie jak: bóle głowy, bóle kończyn, bóle pleców, kaszel czy zaburzenia snu. W kolejnym punkcie Autorka omawia zasady dotyczące postępowania w czynnościowych chorobach układu pokarmowego według Kryteriów Rzymskich. Porównuje kryteria czasowe rozpoznania zaburzeń czynnościowych układu pokarmowego u dzieci i młodzieży w wieku od 4. do 18. lat według wytycznych Kryteriów Rzymskich III i IV z 2016 roku. Podkreśla fakt, że aktualnie zaburzenia czynnościowe zaprzestano traktować jako rozpoznanie „z wykluczenia”. Następnie omawia udział czynników psychologicznych w powstawaniu zaburzeń czynnościowych układu pokarmowego. Autorka podkreśla, że cztery składowe: układ nerwowy, układ immunologiczny, nabłonek jelitowy i mikrobiota jelitowa zapewniają utrzymanie homeostazy organizmu. Natomiast zaburzenia funkcjonowania jednego z tych elementów załamuje równowagę wewnętrzną człowieka. Stres psychiczny

i napięcie emocjonalne mają szczególne znaczenie w zaburzeniu funkcjonowania układu pokarmowego w wieku rozwojowym.

Autorka podkreśla, że dużą grupę pacjentów pediatrycznych stanowią dzieci z różnymi dolegliwościami ze strony przewodu pokarmowego. Z tego powodu często zgłaszają się do lekarzy, zarówno opieki podstawowej, jak i do specjalistów, mają wykonywane różne badania, które w konsekwencji nie wykazują podłoża organicznego tych dolegliwości. W większości przypadków przyczyn tych objawów upatruje się w czynnikach psychicznych.

Lektura wstępu pozwala zrozumieć przesłanki do podjęcia wysiłku badawczego wobec uzupełnienia danych dotyczących epidemiologii występowania dolegliwości z układu pokarmowego wśród uczniów szkół ponadpodstawowych. Według Autorki uzyskane informacje dotyczące zależności pomiędzy objawami ze strony układu pokarmowego a: bólami głowy, bólami kończyn, wywiadem okołoporodowym, stanem zdrowia, sytuacją w szkole, pomiarami antropometrycznymi, ciśnieniem krwi oraz dane oceniające stan emocjonalny badanych, byłyby pomocne w rozpoznaniu zaburzeń czynnościowych u uczniów szkół ponadgimnazjalnych, szkoleniu personelu oraz wdrażaniu programów profilaktycznych.

Zgodnie z przyjętymi założeniami Autorka wyznaczyła cele pracy. Podstawowym celem była analiza epidemiologiczna występowania dolegliwości z układu pokarmowego wśród uczniów szkół ponadpodstawowych. Cele szczegółowe dotyczyły zależności wymienionych objawów od różnych czynników.

Analizę przeprowadzono w reprezentatywnej grupie 786 (303 płci męskiej i 483 płci żeńskiej) uczniów z losowo wybranych gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, zamieszkałych na stałe w Inowrocławiu. Kryterium włączenia do badania był wiek 12-18 lat oraz uzyskanie zgody od uczniów i ich rodziców, a także od dyrektorów szkół. Badania przeprowadzono w latach 2011-2015, po uzyskaniu zgody Komisji Bioetycznej przy UM im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu (Uchwała nr 1016/09). Do realizacji założonego celu przeprowadzono badanie w oparciu o autorski kwestionariusz, który został przygotowany bardzo szczegółowo i dokładnie. Kwestionariusz wypełniali rodzice i uczniowie. Grupa pytań oceniająca poziom lęku testem Spielberga, ekspresję gniewu skalą Juczyńskiego i objawy depresyjne skalą Becka, skierowana była tylko do uczniów i co jest bardzo ważne przeprowadzona we współpracy z psychologiem. U wszystkich uczniów zakwalifikowanych do badania, pielęgniarki szkolne wykonały badania antropometryczne (masa i wysokość ciała, obwód uda, talii, bioder i ramienia) i mierzyły ciśnienie krwi. Celem oceny stanu odżywienia wyliczono BMI i wskaźnik

Alles

wg Cole'a. Pomiar ciśnienia tętniczego wykonywano 3-krotnie, uwzględniając wiek i wysokość ciała (wg wytycznych PTNT z 2016 r.). Analizowano takie czynniki jak wywiad okołoporodowy, sposób żywienia w okresie niemowlęcym czy występowanie kolki. Narzędziem badawczym służącym subiektywnej ocenie występowania dolegliwości ze strony układu pokarmowego był kwestionariusz autorski. Na tej podstawie określano występowanie i częstość dolegliwości takich jak: słaby apetyt, występowanie zgagi, czkawki, nudności, wymiotów, wzdęcia i uczucia pełności po posiłku, bólów brzucha, biegunki, zaparć. Określano także występowanie objawów spoza przewodu pokarmowego. Pytania dotyczyły dolegliwości odczuwanych w ciągu 2. miesiący przed badaniem.

Analizy statystycznej dokonano przy pomocy programu STATISTICA 12, za pomocą poprawnie dobranych testów.

Uzyskane wyniki Autorka przedstawiła w sposób bardzo szczegółowy w formie 316 tabel i 7 rycin. Autorka przedstawiła liczbę i częstość dolegliwości ze strony przewodu pokarmowego, uwzględniając wiek i płeć badanych. W ocenie tej uwzględniała opinie badanych, a także ich rodziców.

W dalszej części (4.3) przedstawiła korelacje pomiędzy występowaniem różnych objawów z przewodu pokarmowego a przebiegiem porodu, masą urodzeniową, wiekiem płodowym, skalą Apgar, sposobem żywienia. Stwierdziła, że czkawka występowała rzadziej u uczniów urodzonych w terminie i bez obciążeń okołoporodowych.

W kolejnych rozdziale (4.4) i licznych tabelach Autorka przedstawiła wyniki badań antropometrycznych i ciśnienia tętniczego. Dokładnie analizowała dolegliwości ze strony przewodu pokarmowego w zależności od pomiarów antropometrycznych oraz ciśnienia tętniczego. Dla lepszej przejrzystości powinien być wydzielony rozdział dotyczący dolegliwości z przewodu pokarmowego w zależności od pomiarów antropometrycznych oraz rozdział dotyczący zależności dolegliwości i ciśnienia tętniczego w grupie badanej.

W rozdziale 4.5 Doktorantka przedstawia analizę zachowań zdrowotnych i obciążeń szkolnych w badanej populacji. Stwierdziła, że w grupie uczniów śpiących krócej niż 6. godzin na dobę oraz przeciążonych nauką, częściej występowały dolegliwości ze strony przewodu pokarmowego. Dolegliwości te występowały zwłaszcza rano, przed pójściem do szkoły.

Wśród licznych wyników przedstawionych badań dla mnie istotne znaczenie ma wykazanie, że uczniowie z objawami ze strony przewodu pokarmowego istotnie

częściej demonstrowali wysoki poziom lęku, wysokie natężenie gniewu zewnętrznego oraz większą tendencję do depresji.

Kolejnym rozdziałem rozprawy jest Dyskusja, w której Doktorantka szeroko omówiła i przedyskutowała zagadnienie będące przedmiotem rozprawy doktorskiej, dając dowód umiejętności prowadzenia polemiki naukowej. Wyniki badań własnych Doktorantka porównała z wynikami uzyskanymi przez innych autorów w różnych rejonach Polski, a także w różnych krajach na świecie. Porównanie takie jest trudne z uwagi na różny wiek badanych i różne kryteria doboru grupy. Autorka podkreśla, że dane epidemiologiczne dotyczące dolegliwości pokarmowych u dzieci i młodzieży jak i przyczyn ich wywołujących są zróżnicowane. Szczególną uwagę zwraca na prawidłowo zebrany wywiad lekarski. Uważa, że bardzo pomocne w prawidłowym rozpoznaniu schorzeń przewodu pokarmowego są objawy z innych układów, dane z wywiadu okołoporodowego, zachowania prozdrowotne i antyzdrowotne, pomiary antropometryczne, pomiary ciśnienia krwi, a także badanie psychologiczne. Doktorantka podkreśla, że w przypadku dzieci i młodzieży duże znaczenie w określeniu dolegliwości ze strony przewodu pokarmowego ma fakt od kogo zbierany jest wywiad. W przypadku tej grupy badanych, mogą to być informacje od pacjenta lub od rodziców czy opiekunów. Według Autorki często więcej informacji na temat objawów ze strony przewodu pokarmowego dostarcza wywiad zebrany od dziecka niż od rodzica. Autorka analizuje również najczęściej odczuwane dolegliwości ze strony przewodu pokarmowego w badanej grupie oraz porównuje z wynikami badań w innych krajach. Zwraca uwagę na obecność objawów gastrologicznych uwarunkowanych lękiem, depresją czy innymi zaburzeniami sfery psychicznej.

Na podstawie uzyskanych wyników sformułowano osiem wniosków, które poza pierwszym, wypływają z przeprowadzonych badań.

Podsumowując, przedstawiona mi do recenzji praca jest napisana, jasno i przystępnie. Dyskusja dowodzi, że Autorka opanowała umiejętność przedstawiania swoich poglądów w sposób zrozumiały i syntetyczny, nienaganny od strony merytorycznej.

Z obowiązku recenzenta muszę jednak zasugerować pewne zmiany przed przygotowaniem pracy do druku i proponuję:

- zmniejszyć ilość tabel, grupując dane
- po każdym rozdziale przedstawiać jasno podsumowanie wyników, już bez powtarzania numeru tabel

- we wszystkich tabelach dotyczących pomiarów antropometrycznych należy zamieścić jednostki w jakich podano badane wartości.

Są to oczywiście niedociągnięcia nie mające cech obniżających wartość pracy, a więc nie mają wpływu na moją końcową, wysoką ocenę.

Podsumowując stwierdzam, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska lek. med. Inezy Szafrąńskiej-Komarowskiej pt.: „Analiza epidemiologiczna dolegliwości ze strony układu pokarmowego u dzieci i młodzieży” jest pracą przedstawiającą sytuację epidemiologiczną objawów ze strony przewodu pokarmowego wśród dzieci i młodzieży uczęszczających do szkół ponadpodstawowych w Inowrocławiu. Uzyskane wyniki są dogłębną analizą i uzupełnieniem danych krajowych na ten temat. Wyrażam nadzieję, że wnioski wynikające z tych badań będą miały zastosowanie praktyczne i będą pomocne w diagnozowaniu dzieci z objawami ze strony przewodu pokarmowego, przyspieszą postawienie rozpoznania oraz zmniejszą ilość wykonywanych badań.

Przedstawiona mi praca w pełni odpowiada wymaganiom stawianym rozprawom na stopień doktora nauk medycznych. W związku z powyższym zwracam się do Wysokiej Rady Wydziału Lekarskiego I Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu o dopuszczenie lek. med. Inezy Szafrąńskiej – Komarowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. dr hab. n. med. Elżbieta Pac-Kożuchowska

